

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(24-25 березня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 березня 2022 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2022

УДК:159.923

ПРОЯВИ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ У ОСІБ З РІЗНОЮ МОТИВАЦІЄЮ ДОСЯГНЕННЯ

Меленчук Н. І.

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Лесніченко Т. Ю.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. У цій статті розглядаються результати емпіричного дослідження самооцінки осіб з переважанням різних мотивів мотивації досягнення. Самооцінка розглядається як форма прояву самосвідомості та її ставлення до своїх здібностей, можливостей, якостей, діяльності тощо. Мотивація досягнення вивчається як потреба долати перешкоди та добиватися високих показників у праці, самовдосконалюватися, змагатися з іншими і випереджати їх, реалізовувати свої таланти і цим підвищувати самоповагу. Для діагностики самооцінки використовувалася «Методика самооцінки особистості» О.І. Моткова. Вивчення рівня мотивації досягнення здійснювалось за допомогою методики «Діагностика мотивації досягнення» А. Мехрабіана. Використання якісного аналізу дозволило вивчити психологічні особливості самооцінки у осіб з різною мотивацією досягнення. Встановлено, що особи з домінуванням мотиву прагнення успіху характеризуються підвищеною самооцінкою, а особам з домінуванням мотиву уникнення невдачі властива занижена самооцінка. Показано, що мотивація досягнення виступає в якості чинника самооцінки особистості.

Ключові слова: мотивація досягнення, мотив прагнення успіху, мотив уникнення невдачі, самооцінка, адекватність, особистість, індивідуально-психологічні відмінності.

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день, в епоху соціального впливу на особистість, питання прагнення до досягнення успіху досить актуальне. Визначення життєвих позицій, відповідальність за прийняття рішень, усвідомлення себе як суб'єкта діяльності формується у процесі соціалізації.

Спрямованість та активність особистості значною мірою залежать від мотивації досягнення. Мотивація досягнення визначає прагнення людини виконувати свою справу на високому рівні, виявляючи свій потенціал та здібності, спрямована на кінцевий підсумок та за своєю суттю орієнтована на ціль. Постановка цілі формує результат вибору рішень та планів. Результат досягнення успіху або прояву невдач вказує на те, наскільки особистість задоволена чи не задоволена собою та своєю діяльністю, що в значній мірі залежить від рівня самооцінки.

Успіх людини в будь-якій діяльності значною мірою залежить від здібностей людини і її прагнення досягти високих результатів, тобто від мотивації досягнення. Сама природа мотивації досягнення, компоненти, що характеризують її, свідчать про те, що вона ефективно впливає на формування особистості і тому є важливим засобом реалізації професійних цілей.

В літературі існують різні підходи вивчення властивостей самосвідомості, адекватності самооцінки, як психологічного феномену, його структури і функцій «Я-концепції». Вони представляють як теоретичний, так і практичний інтерес у зв'язку з формуванням життєвої позиції людини. Оскільки мотивація базується на самооцінці та значною мірою обумовлена нею, доцільно буде дослідити наскільки такий взаємозв'язок впливає на динаміку розвитку особистості.

Дослідження проблеми самооцінки у вітчизняній психології пов'язане з іменами Б. Г. Ананьєва, Л. І. Божович, С. Л. Рубінштейна, Є. А. Срібнякової, Л. С. Славиною тощо. Вони присвячені вивченню рівня домагань особистості, їх впевненості чи невпевненості у собі та пов'язаних із цими особливостями їх самооцінці. Проблемою мотивації у вітчизняній психології займалися представники діяльнісного підходу: О. М. Леонтьєв, Б. Г. Ананьєв, а також представники школи С. Л. Рубінштейна та Д. М. Узнадзе.

Самооцінка – компонент самосвідомості, що включає поряд зі знаннями про себе, оцінку людиною самого себе, своїх здібностей, моральних якостей та вчинків. Цей феномен займає в структурі особистості центральне утворення. Вона головним чином визначає, наскільки особистість є соціально адаптованою, наскільки вона здатна регулювати свою

поведінку і діяльність [10, с. 21] Самооцінка – суб'єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм і оцінок, що існують в суспільстві та в міжособистісних відносинах. Самооцінка пов'язана з однією із центральних потреб людини – потребою в самоствердженні, із прагненням людини знайти своє місце в житті, ствердити себе як члена суспільства в очах навколишніх і у своїх власних [10]. На думку А. І. Липкіної, самооцінка є ставленням людини до своїх здібностей, якостей, можливостей, а також до зовнішнього вигляду [4].

Рівень загальної самооцінки, як зазначає більшість авторів, не впливає на суму окремих самооцінок і не тотожний їй [9]. Тож у наукових джерелах досить часто постає питання чи можлива взагалі об'єктивна самооцінка. Звідси впливає необхідність виділення такої характеристики самооцінки, як її адекватність. Адекватність самооцінки є ступенем її реалістичності того, як оцінює себе людина. Чим більше відповідність між реальністю та самооцінюванням, тим більш адекватною буде самооцінка особистості. При цьому ступінь адекватності самооцінки може по-різному поєднуватися з її рівнем, наприклад, високий рівень самооцінки та низька адекватність. У такому разі можна говорити про неадекватно завищену самооцінку [3].

Теоретичний аналіз літератури показав, що самооцінка, головним чином, може визначати рівень соціальної адаптації особистості, регулюючи її поведінку та діяльність. Адекватна самооцінка полягає у критичному ставленні до себе, об'єктивній оцінці своїх можливостей, у вмінні самостійно ставити перед собою реальні цілі і відмовлятися від неспроможних гіпотез.

Вітчизняні психологи розглядають самооцінку, насамперед, в контексті діяльності людини. Так, з точки зору О. М. Леонтьєва, самооцінка є однією з визначальних умов, завдяки якій індивід стає особистістю. Вона виступає у індивіда в ролі мотиву, спонукає відповідати рівню його очікувань, вимогам оточуючих і рівню власних домагань [1].

Феномен прагнення до успіху в психологічній літературі в основному розглядається у контексті мотивації досягнення, в якій у кожної людини переважає один з двох мотивів – мотив прагнення до успіху або мотив уникнення невдач. Мотивація

досягнення є одним із різновидів мотивації діяльності, яка пов'язана з потребами індивіда долати перешкоди та добиватися високих показників у праці, змагатися з іншими і випереджати їх, самовдосконалюватися, реалізовувати свої таланти і цим підвищувати самоповагу [11].

Мотивація досягнення успіху – це стратегія поведінки людини, коли вона орієнтована на активність, досягнення результату, вживає різні дії, здатна до ризику, не боїться помилок. Мотивація уникнення невдачі передбачає іншу особливість поведінки людини: пасивність, страх помилок і невдач, страх ризику, уникнути прийняття відповідальних рішень [5, с. 317].

Адекватна позитивна самооцінка дуже важлива для досягнення успіху в житті. Поведінка тих людей, які прагнуть успіху, і тих, хто намагається уникати невдач, істотно відрізняється. Люди, які мотивовані на успіх, зазвичай ставлять собі певні позитивні цілі, досягнення яких однозначно розцінюється як успіх. Вони щосили намагаються досягти успіху. Такі люди активно входять у діяльність, обирають відповідні способи для досягнення мети найкоротшим шляхом.

У проведених дослідженнях отримані дані, які свідчать, що успішність діяльності залежить від уявлень особистості про свої здібності не менше, ніж від самих цих здібностей. Людина з нормальною самооцінкою зазвичай успішна у житті. Вона відчувається удачливою та щасливою, позитивно ставиться і до себе, і до оточуючих [7].

Міра зв'язку мотивації досягнення та самооцінки дуже щільно досліджена У. Джеймсом. Автор вивів формулу, яка показує залежність самооцінки людини від її домагань. Так, зазначено, що прагнення підвищення самооцінки може реалізовуватися двома способами: людина може або підвищити претензії, щоб пережити максимальний успіх, або знизити їх, щоб уникнути невдачі. У разі успіху рівень вимог зазвичай підвищується, людина виявляє готовність вирішувати складніші завдання, в ситуації неуспіху – відповідно, знижується [2].

Враховуючи вищесказане, ми припустили, що у осіб з домінуванням мотиву досягнення успіху прояви самооцінки будуть істотно відрізнятися у порівнянні із особами, у яких

домінує мотив уникнення невдачі.

Отже, метою статті є викладення результатів теоретико-емпіричного дослідження особливостей самооцінки у осіб з переважанням різних мотивів мотивації досягнення.

Організація та методи дослідження. З метою вивчення специфіки самооцінки у осіб з різним рівнем мотивації досягнення нами було проведено емпіричне дослідження. Цю задачу дозволив вирішити якісний аналіз, заснований на використанні методів «асів» і «профілів» [8]. Вибірку склали здобувачі другої вищої освіти Відділення перепідготовки фахівців за магістерською програмою із психології Державного закладу «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського». Всього у дослідженні взяло участь 50 осіб у віці від 25 до 45 років.

Відповідно до поставленого завдання у даному дослідженні використано такі методики: «Методика самооцінки особистості» О. І. Моткова (модифікація методики Б. А. Сосновського) [6] і методика «Діагностика мотивації досягнення» А. Мехрабіана [11].

«Методика самооцінки особистості» О. І. Моткова дозволяє вивчити загальний рівень самооцінки позитивного розвитку особистості, самооцінку окремих факторів та якостей особистості, а також її адекватність чи неадекватність [6].

Методика «Діагностика мотивації досягнення» А. Мехрабіана спрямована на вивчення двох мотивів особистості: прагнення успіху і мотиву уникнення невдачі. З'ясовується, який із двох мотивів у людини домінує. Високі показники за результатами тестування означають, що прагнення досягнення успіху виражено в більшій мірі, ніж уникнення невдачі, а низькі показники – навпаки [11].

У даному дослідженні аналізується той аспект індивідуальних відмінностей в мотивації досягнення, який відображає її кількісні параметри, тобто рівень виразу цієї властивості. За цим критерієм нами було виокремлено із загальної вибірки дві групи осіб: групу осіб з домінуванням мотиву прагнення успіху (значення мотивації досягнення вище 75-ого процентіля) і групу осіб з домінуванням мотиву уникнення невдачі (значення мотивації досягнення нижче 25-ого процентіля).

Результати дослідження та їх обговорення.

На рис. 1. представлені профілі, що відображають прояви самооцінки у осіб з домінуванням мотиву прагнення успіху (ГрПУ+) і домінуванням мотиву уникнення невдачі (ГрУН-).

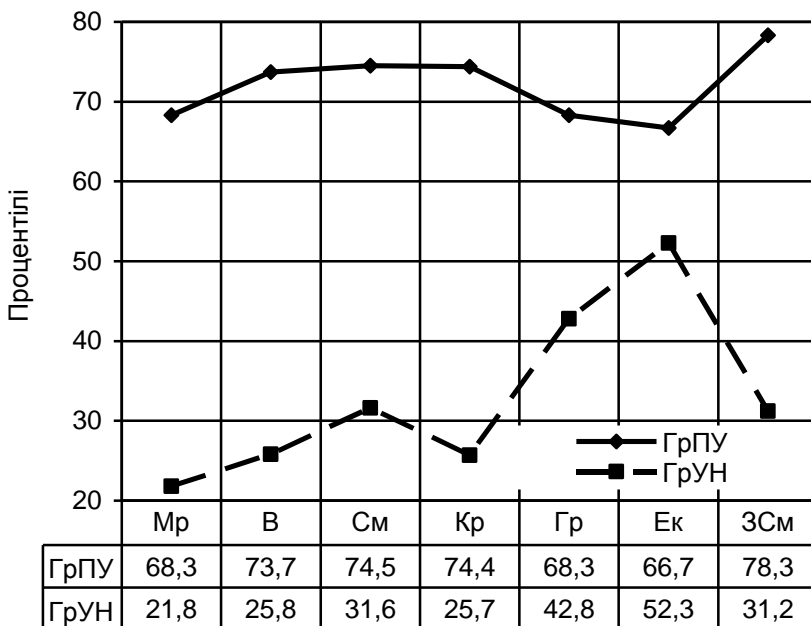

Рис. 1. Профілі самооцінки осіб з домінуванням мотиву прагнення успіху (ГрПУ) і домінуванням мотиву уникнення невдачі (ГрУН)

Примітка: 1) ГрПУ (n=12) – група осіб з домінуванням мотиву прагнення успіху; ГрУН (n=12) – група осіб з домінуванням мотиву уникнення невдачі; 2) умовні позначення показників самооцінки: Mr – моральність, V – воля, См – самостійність та почуття реальності, Kr – креативність, Gr – гармонійність, Ek – екстраверсія, ЗСм – загальна оцінка позитивних аспектів особистості.

Значення, відмічені на даному графіку, є середнім арифметичним значень конкретного показника, одержаного представниками групи, що відносяться до певного типу. На осі ОХ відкладені показники самооцінки, на осі ОУ – процентілі. Середня лінія ряду проходить через крапку 50 процентілей. Значення показників, що знаходяться в площині вище за

середню лінію ряду, свідчать про достатній вираз того або іншого показника. Вище за 75-й процентиль розташовуються значення, що характеризують високий ступінь виразу показників, що вивчаються. Значення нижче середньої лінії ряду свідчать про слабкий вираз або невираз (нижче 25-го процентіля) відповідних показників самооцінки в профілі. Кількісно-якісне поєднання показників самооцінки визначають її індивідуальну специфіку.

Як видно, показники самооцінки першої групи знаходяться у просторі додатного полюсу, другої – переважно у просторі від'ємного плюсу. Тепер розглянемо особливості самооцінки у осіб з домінуванням мотиву прагнення успіху (ГрПУ).

Найбільше відхилення від середньої лінії ряду, причому у бік високих значень в профілі даної групи осіб спостерігається за наступними показниками: загальна оцінка позитивних аспектів особистості (ЗСм+), самостійність та почуття реальності (См+) і креативність (Кр+). Висока виразність більшості показників самооцінки у осіб з високим рівнем мотиву прагнення успіху свідчить про підвищену самооцінку і наявність амбіцій. Ці особи висувають незвичайні ідеї, що відхиляються від традиційних форм мислення; вони здатні швидко приймати рішення при виникненні завдань та ситуацій, але нестандартно і оригінально. Представникам даної групи осіб характерна наявність сили волі, самовладання, самоконтролю й відповідальності за свої дії, що неодмінно підвищує їхню успішність під час вирішення професійних завдань.

Найбільше відхилення від середньої лінії ряду у бік низьких значень в профілі групи осіб з домінуванням мотиву уникнення невдачі (ГрУН) спостерігається за такими показниками: моральність (Мр-), воля (В-) і креативність (Кр-). Цим особам не властива сила волі, самовладання, вони не виявляють нестандартності і оригінальності під прийняття рішень. Мотив у представників даної групи осіб характеризується через усвідомлення «потрібно» і пов'язаний із зовнішньою стороною процесу, орієнтований на формальний успіх, досягнення оцінного результату. Отримані дані свідчать про те, що представники цієї групи осіб

характеризуються переважно заниженою та неадекватною самооцінкою.

Висновки. Таким чином, проведене емпіричне дослідження дозволило встановити, що групи осіб з різним мотивом досягнення успіху відрізняються специфікою самооцінки, що підтверджує вихідне припущення.

Література

1. Бодалев А.А. *Личность и общение: Избранные психологические труды*. М.: Международная педагогическая академия, 1995. 328 с.

2. Джемс У. *Личность. Психология самосознания*. Самара, 2000. С. 7-45.

3. Колышко А.М. *Психология самоотношения: учебное пособие*. Гродно : ГрГУ, 2004. 102 с.

4. Липкина А.И. *Самооценка школьника*. М. : Знание, 1976. 64 с.

5. Макаренко С.С. *Формування мотивації досягнень в структурі мотиваційної сфери особистості вчителя*. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 314-323.

6. Мотков О.И. *Психология самопознания личности: практическое пособие*. М. : Институт развития личности, 1993. 96 с.

7. *Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх трансформацій: виховний, психологічний, інклюзивний виміри: Матер. II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (19-21 червня 2019 року, м. Скадовськ) / за ред. І. Я. Жорової, С. О. Моїсєєва*. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. 327 с.

8. Санникова О. П. *Феноменология личности: монография*. Одесса : СМІЛ, 2003. 234 с.

9. *Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: колективна монографія / О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, Т. М. Дудка, А. М. Одінцова та ін. / відпов. ред. Блинова О.Є.* Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2018. 428 с.

10. Столин В.В. *Самосознание личности*. М. : Изд-во МГУ, 2010. 284 с.

11. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. *Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп*. М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. 490 с.